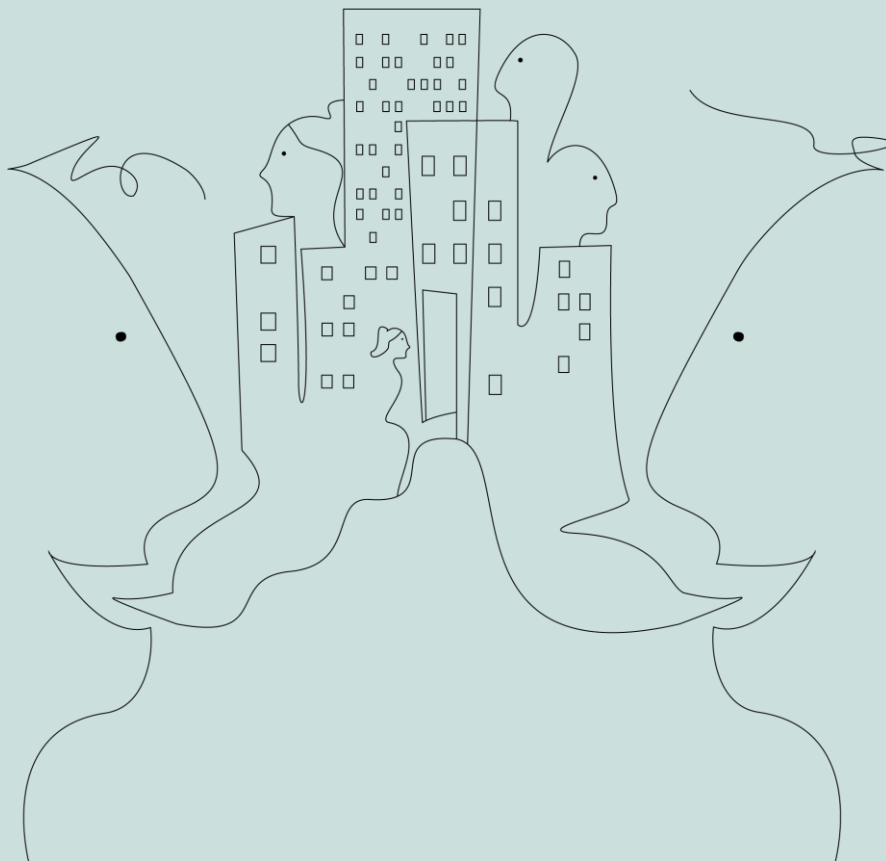

_Min utredning och kontakt med socialtjänsten

**En studie om att genomföra utredningar ur ett
barnrättsperspektiv**

AGNETA MÖNEFORS BERNTELL
YLVA SPÅNBERGER WEITZ
SOFI HEDMAN

Min utredning och kontakt med socialtjänsten

© FoU Nordväst och författarna 2020

ISBN: 978-91-89681-49-1

FoU Nordväst är ett kunskapscentrum för socialtjänsten i nordvästra Stockholms län.

FoU Nordväst is a Research and Development center for the social services of the northwestern municipalities of Stockholm County, Sweden.

För ytterligare information www.fou-nordvast.se

_Sammanfattning

Barns rätt till delaktighet har stöd både i socialtjänstlagen och i barnkonventionen. Återkommande studier visar trots det, att barn upplever bristande delaktighet i kontaktakten med socialtjänsten. Till exempel vet inte barn vad deras samtal med socialsekreteraren lett fram till.

Min utredning och kontakt med socialtjänsten är en pedagogisk bilderbok som utvecklats av Upplands-Bro kommun för att öka barns delaktighet under utredningsprocessen. Boken tar avstamp i det interna kvalitetsarbetet och de brister som uppvisades inom både handläggning och dokumentation, särskilt gällande barns delaktighet i mötet med socialtjänsten.

FoU Nordväst har under 2017 – 2019 genomfört en studie med syfte att jämföra hur olika myndighetsutövande verksamheter inom den sociala barn- och ungdomsvården gör barn och unga delaktiga i utredningsprocessen samt belysa i vilken utsträckning och på vilket sätt *Min utredning och kontakt med socialtjänsten* bidrar till delaktiggörandet av barn.

Förutom Upplands-Bro kommun deltog även Botkyrka, Sollentuna, Ekerö och Järfälla i studien. Åtta barn har intervjuats om sin syn på hur delaktiga de varit under utredningen och deras utredningar har även granskats. Tjugotre socialsekreterare har berättat om vilka förutsättningar de har att göra barn delaktiga i utredningsprocessen och berättat om sin syn på barns delaktighet. Enhetscheferna för barnenheter i respektive kommun har besvarat en enkät om samma fråga. Resultatet sammanfattas i nedanstående punkter:

- *Min utredning* ger stöd för att ingen information glöms bort eller hoppas över och att barnet får återkoppling på socialtjänstens beslut.
- Relationen mellan barn och socialsekreterare framhålls ha större betydelse för barns delaktighet än de metoder som socialsekreterarna använder sig av. Samtidigt finns det visst stöd för att metoden (i det här fallet *Min utredning*) också har betydelse för barns möjlighet till delaktighet och inflytande.
- Barns delaktighet tycks öka när organisationen ger stöd och har tydliga rutiner för att göra barn delaktiga och en tydligt uttalad skyldighet för socialsekreterarna att följa den.
- De socialsekreterare som använder *Min utredning* betonar att barnets berättelse, med dess egna ord, (eller bilder) kan ha en positiv påverkan på vårdnadshavare att ta emot hjälp och stöd.
- Barnets inflytande tenderar att vara beroende av ålder och mognad, vårdnadshavarnas inställning och vilket typ av oro och risk som utreds.

Om *Min utredning*

- Verktöget säkerställer att barnet får information under hela utredningsprocessen.
- Barnets åsikter efterfrågas på ett pedagogiskt sätt, från anledning till utredning till förslag om beslut.
- Barnets berättelse och åsikter om sin situation kan motivera föräldrar till att ta emot hjälp
- Verktöget medför dubbelarbete eftersom barnets berättelse ska skrivas både i *Min utredning* och i journal och utredning.
- Socialsekreterarna behöver förutsättningar i form av tid, resursfördelning och stöd i prioriteringar av arbetsuppgifter för att använda verktöget.

_Innehåll

_INLEDNING.....	1
Syfte och frågeställningar	2
Teoretiskt ramverk	3
_METOD.....	5
Fas 1: Förbereda enkäter och strukturerade intervjuer	5
Fas 2: Intervjua socialsekreterare och ställa enkät till enhetschefer	6
Fas 3: Intervjua barn och granska deras utredningar	6
Fas 4: Bearbeta och analysera	7
_TIDIGARE FORSKNING.....	8
Barns delaktighet i beslutsprocessen	8
Tid påverkar barns delaktighet	9
Relationen mellan barn och socialsekreterare	9
Barn involveras i beslutsprocesser	10
_RESULTAT	11
Del 1 - Barnintervjuer och granskning av utredningar	11
Del 2 - Intervjuer med socialsekreterare respektive enhetschefer	17
_SLUTSATSER OCH IMPLIKATIONER.....	28
Information till barnet	28
Relation och metod	29
Ledningens stöd och socialarbetares förutsättningar för att göra barn delaktiga	30
Barns inflytande över utredningens resultat.....	31
Avslutande ord om verktyget <i>Min utredning</i>	32
_REFERENSER	34

Inledning

Barns delaktighet i socialtjänsten har tydliggjorts och förstärkts avsevärt de senaste åren. Flera centrala lagtexter har bestämmelser som handlar om att barns åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad samt att i arbetet med barn krävs alltid en bedömning av vad som är barnets bästa. I socialtjänstlagen beaktas FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, som Sverige ratificerade 1990. Konventionen behandlar både principen om barnets bästa och bestämmelserna om att tillmäta barns åsikter och inställning betydelse utifrån ålder och mognad (art. 3 och 12).

Att omvandla lagtexten till praktik har visat sig vara svårt. Trots att socialtjänsten har utvecklat sitt arbete med att göra barn mer delaktiga visar studier återkommande att barn upplever en bristande delaktighet (Barnombudsmanen, 2014). I handboken *Utreda barn och unga* (Socialstyrelsen, 2016) beskrivs att barn ofta upplever att de inte förstår vad samtal med socialtjänsten lett fram till och att de inte fått tillräckligt med information under utredningstiden. Betänkandet *Barnkonventionen blir svenska lag* (SOU 2016:19) markerar ytterligare brister när det kommer till genomslaget av barns rättigheter enligt barnkonventionen, särskilt uppmärksammas brister vad det gäller barnets bästa och barns rätt att komma till tals. Bedömningar tenderar att inte ta sin utgångspunkt i det enskilda barnets situation och socialsekreterare träffar sällan barnet för samtal.

Ökad innovationskraft inom offentlig sektor är en viktig förutsättning för att leva upp till samhällets allt högre krav på en effektiv och kvalitativ verksamhet (SKL, 2014). En ökad komplexitet i arbetet kräver innovativa lösningar där klienter är en viktig källa till kunskap. Att tillvarata klienters och medarbetares kunskap kan bidra till en utveckling av verksamheten och ses även vara ett centralt inslag i evidensbaserad praktik (EBP). EBP för beslutsfattande har som begrepp och företeelse kommit att genomsyra verksamheter i många olika samhällssektorer det senaste decenniet. EBP kan förklaras som ett förhållningssätt och arbetsätt där den yrkesutövande praktikerns beslut grundas på en sammanvägning av bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap med professionens erfarenhetsbaserade kunskap och klientens värderingar, förväntningar och förutsättningar. Vidare ska den kunskap man använder vara relevant för det sociala arbetets resultat, kvalitet och effektivitet (SOU 2008:18). Att få kunskap från barn och ge barn förutsättningar att delta i processen kring beslut blir centralt för att utveckla ett evidensbaserat socialt arbete.

Denna studie initierades av Upplands-Bro kommun som tagit fram ett verktyg, *Min utredning och kontakt med socialtjänsten*, för att öka barns delaktighet under utredningsprocessen. Bakgrunden var att det interna kvalitetsarbetet i Upplands-Bro uppvisade flera brister inom både handläggning och dokumentation, där särskilt barns delaktighet i mötet med socialtjänsten utpekades. Under 2015 tog barn- och ungdomsenheten fram en checklista avseende barns delaktighet. För att ta tillvara medarbetares idéer och drivkraft tillsattes 2016 ett team av socialsekreterare med uppdrag att skapa ett verktyg som ökar barnens delaktighet utifrån ett barnperspektiv. Teamet, i kontinuerlig dialog med kollegorna, utvecklade en innovativ och pedagogisk "bilderbok" som fick namnet *Min utredning och kontakt med socialtjänsten*, fortsättningsvis kallad *Min utredning*. Boken, som snarare kommer i form av ett arbetshäfte består av tre delar: före-, under- och efter utredning, syftar till att visualisera utredningsprocessen och visa barnet vad som händer från första kontakten med socialtjänsten tills att utredningen avslutas. Med hjälp av tillhörande klistermärken och arbetshäftets bilder går socialsekreteraren under ett antal möten tillsammans med barnet igenom sida för sida igen de olika aktiviteter som sker under utredningen. Arbetshäftet är skrivet i jag-form och både språk och bilder är anpassade till barn. Mellan träffarna kompletterar socialsekreteraren arbetshäftet med genomförda samtal med föräldrar och andra referenter som exempelvis klasslärare. När utredningen avslutas får barnet med sig *Min utredning* hem. Socialsekreterarnas arbete med att utveckla arbetshäftet inspirerades även av Hallstamodellen och Signs of Safety, en erfarenhetsbaserad riskbedömningsmodell med ett lösningsinriktat förhållningssätt som kan användas i socialtjänstens arbete med barn och unga. *Min utredning* färdigställdes under 2016 och började användas i alla barnutredningar på socialkontoret.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien var att ta reda om *Min utredning* är hjälpsamt för att öka och stärka barns delaktighet i utredningsprocessen i barnavårdsutredningar. Vi frågade oss:

- Ökar barns delaktighet när socialsekreterare använder *Min utredning*?
- Förstår barn bättre sin utredning när socialsekreterare använder *Min utredning*?

Syftet med studien var också att studera hur socialsekreterare definierar delaktighet samt hur organisationen, juridiken och möten med enskilda påverkar barns delaktighet. Vi frågade oss:

- Hur definierar socialsekreterare barns delaktighet?
- Vilka förutsättningar har socialsekreterare att göra barn delaktiga?

Teoretiskt ramverk

Delaktighet är ett komplext begrepp med flera dimensioner och nivåer. McNeish (1999) delar in de sammanhang i vilka barns delaktighet kan eftersträvas i fyra olika nivåer: 1) delaktighet i individuellt beslutsfattande, 2) delaktighet i utvecklande av servicefunktioner, 3) delaktighet på samhällsnivå och 4) delaktighet i politisk påverkan. I den här studien behandlas barns delaktighet i individuellt beslutsfattande, vilket enligt McNeishs teori (1999) kan bidra till ökad delaktighet i utvecklandet av samhällets servicefunktioner. Shier (2001) har vidareutvecklat Harts (1999) modell, Ladder of Participation till en mer pragmatisk modell Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. Rasmusson et al. (2004) har tillämpat modellen i en studie om barns delaktighet inom ramen för BBIC och Stenhammar (2009) bekräftar dess användbarhet som analysinstrument i sin kunskapsöversikt. Modellen används för att värdera vilken nivå av delaktighet som uppnåtts inom en verksamhet. Den ger även förslag på steg som en organisation och dess praktiker kan ta för att göra barn och unga mer delaktiga. Modellen består av fem olika delaktighetsnivåer (Figur 1).

Individer och organisationer kan ha olika grad av engagemang för att göra barn delaktiga på de olika delaktighetsnivåerna, vilket föranleder att nivåerna delats in i ytterligare dimensioner. På varje nivå återfinns tre steg av åtaganden: öppningar, möjligheter och skyldigheter. Genom att besvara nedanstående frågor till varje åtagande kan verksamheten definiera nästa steg som bör tas för att höja delaktigheten.

- **Öppningar:** Är den professionelle eller teamet beredd att arbeta på ett sådant sätt att barnet bjuds in till att vara delaktigt på de olika nivåerna i stegen? Med det avses den enskilda socialarbetarens handlingar och inställning till att göra barnet mer delaktigt får betydelse.
- **Möjligheter:** Är de behov uppfyllda som gör det möjligt för den professionelle eller organisationen att i praktiken arbeta på denna nivå. Det kan handla om resurser i form av arbetstid, verktyg, eller särskilda kunskapar.
- **Skyldigheter:** Har organisationen uttryckt i sin policy att man ska arbeta på ett sätt som möjliggör en särskild grad av delaktighet för barn? Nivån innebär att det är inbyggt i systemet, sanktionerat och efterfrågat (Hyvönen & Alexandersson, 2014).

I de övre nivåerna i Shiers modell initierar och kontrollerar barn sin delaktighet i ökande utsträckning. Graden av barns möjligheter till delaktighet anses vara beroende av deras förmåga men primärt avhängigt vuxnas uppfattning om deras förmåga. Progressionen uppåt i stegen är även beroende av det stöd som vuxna kan erbjuda och innebär ett skifte i maktbalansen mellan barn och vuxna (Shier, 2001).

Figur 1

Shier - Vägar till delaktighet. (övers. Nyborg-Warner för projektet Egen Växtkraft)

_Metod

I studien har åtta barn intervjuats med en strukturerad utredningsmall inklusive skalfrågor. Deras barnavårdsutredningar studerades därefter för att bedöma hur barnets åsikter och synpunkter beaktats. Sex av de åtta barnen har utretts med *Min utredning*.

Socialekreterare från Upplands-Bro, Botkyrka, Sollentuna, Ekerö och Järfälla har samtalat med varandra i fokusgrupper i respektive kommun om deras förutsättningar för att göra barn delaktiga. Enhetscheferna har besvarat en kvantitativ enkät om hur organisationen skapar förutsättningar för barns delaktighet. I Upplands-Bro utreds alla barn med hjälp av *Min utredning*. I Sollentuna och Botkyrka har socialekreterare tillgång till *Min utredning* och avgör själva om de vill använda metoden eller inte. Ekerö och Järfälla utreder inte med hjälp av *Min utredning*, vilket i studien fortsättningsvis benämns som att utreda på traditionellt sätt.

Studien inleddes september 2017 och avslutades januari 2019. Kommunerna som deltog var Upplands-Bro, Botkyrka, Sollentuna, Ekerö och Järfälla.

Studien har genomförts i fyra faser som metodavsnittet fortsättningsvis redogör för.

Fas 1: Förbereda enkäter och strukturerade intervjuer

I fas 1 utformades enkäter och strukturerade intervjuer (bilaga 1 och 2) och studiens syfte presenterades för samtliga fem kommuner.

Alla kommuner är växande förortskommuner till Stockholm. Tre kommuner omorganiserade sin sociala barn- och ungdomsvård under tiden studien pågick. Tabell 1 redovisar storlek, organisationsform när studien genomfördes samt samtliga anställda socialekreterare.

Tabell 1
Invånarantal, organisationsform och bemanning

Kommun	Invånare	Organisation	Antal socialekreterare
Upplands-Bro	29 000	Utredningsgrupp barn 0-12 år	12
Botkyrka	93 000	Utredningsgrupp barn och unga 0-20 år	38
Sollentuna	73 000	Utredningsgrupp barn 0-12 år	23
Ekerö	28 000	Utredningsgrupp barn 0-12 år	7
Järfälla	78 000	Utredningsgrupp barn 0-12 år	14

Fas 2: Intervjua socialsekreterare och ställa enkät till enhetschefer

Socialsekreterare intervjuades med fokusgruppsintervjuer som hade följande teman:

- Hur definieras barns delaktighet?
- Hur påverkar organisationen, lagstiftningen och mötet med enskilda barns delaktighet?

Socialsekreterare diskuterade vilka hinder de mötte och vilka möjligheter de såg att göra barn delaktiga i sin utredning. Diskussionen följde Harry Shiers modell för barns delaktighet, se figur 4 (Shier, 2001). Totalt deltog 23 socialsekreterare. Sju socialsekreterare hade arbetat mindre än ett år, tretton hade arbetat ett till fem år med utredningsarbete och tre socialsekreterare hade arbetat mer än elva år. Tabell 2 visar antalet deltagare från respektive kommun.

Enhetscheferna intervjuades över telefon efter att de fyllt i en enkät om organisatoriska förutsättningar för barns delaktighet (bilaga 3).

Fas 3: Intervjua barn och granska deras utredningar

Åtta barn mellan fem och fjorton år intervjuades. Vårdnadshavarna samtyckte till att barnen intervjuades efter att utredningen avslutats, och till att någon annan än den utredande socialsekreteraren talade med barnet. Sex barn hade utretts med stöd av *Min utredning* och två hade utretts utan stöd av *Min utredning*. Intervjuerna var semistrukturerade och innehöll öppna frågeställningar samt Likert-skalor anpassade för barn (se bilaga 1). Intervjuerna genomfördes på socialkontoret av utvecklingsledare, metodstödare eller motsvarande.

Upplands-Bro kommun hade implementerat *Min utredning* till att användas i samtliga barnavårdsutredningar. Botkyrka och Sollentuna hade flera metoder för att öka barns delaktighet, varav *Min utredning* var en. Ekerö och Järfälla använde inte *Min utredning*. Alla kommuner använder BBiC (Barnets Behov i Centrum) för att handlägga och dokumentera utredningar av barn och unga.

Tre aspekter av barns delaktighet användes för att analysera intervjuerna och barnavårdsutredningarna:

1. Barns rätt till information

2. Barns rätt att komma till tals och bli lyssnat på
3. Barns rätt till inflytande och självbestämmande

Fas 4: Bearbeta och analysera

Shiers (2001) modell för delaktighet användes som teoretiskt ramverk för att strukturera, tolka och förstå fokusgrupperna, enkäten till enhetscheferna, intervjuerna med barnen samt deras barnavårdsutredningar. Se avsnittet om teoretiskt ramverk i introduktionen.

Ett analysseminarium hölls med socialsekreterare, utvecklingsledare/metodstödjare och verksamchefer som deltagit i studien. Syftet var att återkoppla, testa och verifiera resultatet. Synpunkterna som framfördes användes i det fortsatta analysarbetet.

_Tidigare forskning

Det finns ett begränsat antal vetenskapliga studier och utvärderingar som specifikt rör barn och ungdomars medverkan och delaktighet i mötet med samhällets stödsystem (Hyvönen & Alexandersson, 2014). Desto mer finns om hur socialarbetare ser på barns delaktighet i barnavårdsutredningar (e.g. Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelens, 2014; Kennan, Brady & Forkan, 2018). Nedan presenteras ett urval av studier från Storbritannien, Irland och Australien, men också Sverige och Norden.

Barns delaktighet i beslutsprocessen

Tregeagle & Mason (2008) fastslår att barn har rätt till information, delaktighet och medbestämmande utifrån ålder och mognad. Barnkonventionen ser barn som kapabla individer med förutsättningar att succesivt ta ansvar för sina liv allteftersom de blir äldre och bidrar till att införliva barn i den demokratiska samhället genomgår. Enligt Nordenfors (2010) har barn succesivt fått större möjlighet till delaktighet, även om det oftast sker på vuxnas villkor. Utmaningen är därmed att öka vår medvetenhet och börja ändra våra föreställningar och antaganden om barn.

Forskning har visat att socialsekreterare tycker det är viktigt att göra barn delaktiga i beslutsprocessen och att barn vill vara delaktiga i utredningar och beslut som rör dem (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelens, 2015). Barn vill kunna påverka sin situation, samtidigt som socialsekreterarna vill involvera barnet för att göra det enklare att genomföra insatser. Forskning visar att äldre barn är mer delaktiga än yngre. Socialarbetare anser att det är mindre viktigt att ge information till barn under fem år, dels för att de kanske inte är kapabla att ta emot informationen, dels för att de kan få en olämplig roll för sin ålder (Healy & Darlington, 2009). Enligt Leviner talar socialarbetare om barn som kapabla, men i praktiken behandlas de alltför sällan så (Leviner, 2014).

I BBiC:s grundprinciper framhålls att barn har rättigheter, samtidigt som de är en del av sin familj och sitt nätverk. Men socialsekreterare tenderar att inte se barn som enskilda individer med egna rättigheter, utan som en del i sitt familjesystem. Det kan leda till att man låter föräldrarna företräda barnen genom att exempelvis träffa dem utan att barnen medverkar och gör sin röst hörd (Hyvönen & Alexandersson, 2014; Berrick et al., 2015).

Tid påverkar barns delaktighet

För att bygga tillit och förtroende som kan leda till delaktighet behöver barn, likväl som vuxna, träffa sin socialsekreterare vid flera tillfällen. Forskning visar att barn inledningsvis är försiktiga i kontakten med socialarbetare, de behöver förberedas och få kontexten förklarad för sig för att kunna vara delaktiga i utredningsprocessen (Västernorrlandmodellen 2012:5; Kennan, Brady & Forkan, 2018). När barn tillfrågas om sina erfarenheter av goda möten med socialtjänsten som skapat delaktighet, berättar barnen att de träffat socialsekreterarna flera gånger (Tregeagle & Mason, 2008). Samtidigt räcker det inte att bara träffas. Barn behöver återkoppling om hur socialarbetaren uppfattat barnets situation och kan behöva använda andra sätt att kommunicera, som att rita för att beskriva sin situation (Thomas & O’Kane, 1998). Bijleveld, Dedding och Bunders-Aelens (2015) skildrar en icke barnvänlig myndighet med en procedurstyrd organisation där socialarbetare ansvarar för alltför många ärenden. Tyngden av pappersarbete och otillräcklig bemanning förklaras vara skäl att inte prioritera möten med barn. Kvalitetstid med barn är liten och andra krav förhindrar möjligheten att bygga förtroendefulla relationer.

Relationen mellan barn och socialsekreterare

Socialsekreterare kan känna sig osäkra i att göra barn delaktiga, samtala med barn och hjälpa barn att uttrycka sin åsikt. Olika socialsekreterare kan också ha olika syn på vad delaktighet kan vara: allt från att barn ska få ge sin syn på sin situation och vad som behöver förändras till att endast ge information om beslut som fattats (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015; Tregeagle & Mason, 2008). Vidare kan socialsekreterare se olika på vilken tyngd barnets berättelse ska ges. Det spelar ingen roll om de arbetar under en lagstiftning som betonar att skydda barn från skada eller att samarbeta med familjer för att erbjuda stöd. Variationerna inom länderna för stora för att kunna urskilja någon systematisk skillnad. Barn tycker det är viktigt att uppleva socialsekreteraren som en stark allierad och en viktig person. Men de flesta barn tycker att socialsekreterarna inte håller överenskommelser, kommer försent och är svåra att få tag på. Konsekvensen blir att många barn inte känner att socialarbetaren bryr sig om dem (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015). Ett annat problem är att barns synpunkter tenderar att bli beaktade när de tycker likadant som sin socialsekreterare, men har barnet en annan uppfattning dokumenteras det endast. Socialsekreterare litar dessutom inte alltid på

att barnen talar sanning och kan tro att föräldrarna påverkar barnens åsikter (ibid.).

Barn involveras i beslutsprocesser

För barn är det viktigare att bli lyssnade till än att få vad de vill i kontakten med socialtjänsten. De vill bli delaktiga, men upplever antingen att de har begränsade möjligheter att delta i den beslutsfattande processen eller att de helt enkelt saknar möjligheter. Barn som placeras utanför hemmet är ofta missnöjda med att de får besluta om triviala saker, men inte i saker de uppfattar som viktiga, som när, var och hur de ska ha kontakt med vårdnadshavare, syskon eller var de ska bo. De vill också kunna välja socialsekreterare och/eller behandlare (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015).

I Australien måste socialarbetarna redovisa barnets syn på sin situation och vad som behöver förändras då det ska framgå i det dokument som ligger till grund för beslut enligt Looking After Children (LAC, BBiC i Australien). Dessutom ska barn över 10 inkluderas genom att skriva under beslutsdokumentet (Tregeagle & Mason, 2008). Detta i kontrast till svenska förhållanden, där placerade barn sällan känner till sin egen planering. När det gäller barn som utreds inom socialtjänsten, och inte bara placerade barn, måste de bevisa sin kompetens för att bli delaktiga i sin egen utredning. Arga barn, barn med kognitiva svårigheter eller barn som bedöms sakna ett tillförlitligt språk involveras därför sällan i lika hög grad som andra barn (Alexandersson & Hyvönen, 2014).

För att minska förvirring och skapa förtroende är det viktigt att vara transparent, öppen och tydlig om processen familjen och barnet kommer att gå igenom under utredning. Det adresserar även den maktobalans som finns mellan myndighetsutövande socialsekreterare och enskilda barn och föräldrar. Den vanligaste anledningen till att socialsekreterare strävar efter att göra barn mer delaktiga är för att göra dem mer samarbetsvilliga för att lättare acceptera beslut som fattats av vuxna – inte för att öka deras inflytande eller låta dem påverka utgången av beslut som fattas av vårdnadshavare, socialarbetare och domstolar. Detta trots att barn blir mer samarbetsvilliga om de vet vad som ska hända och varför samt om de fått möjlighet att påverka vad som ska ske (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelens, 2015). Barn känner sig maktlösa och frustrerade när deras åsikter inte får genomslag utan att de får en förklaring. Att inte vara delaktiga skapar en känsla av att bli ignorerad och förbisedd. Barn känner att om de får säga vad de tyckte skulle det göra placeringarna mer lyckosamma, skapa en bättre relation med socialarbetaren och ge bättre erfarenheter av till exempel skolan (ibid.).

_Resultat

Resultatet presenteras i två delar:

1. Först presenteras resultatet av barnintervjuerna samt granskningen av deras utredningar. Det ger en fyllig bild av barnets röst: både genom barnens intervjusvar och socialsekreterarnas beskrivningar i de skriftliga barnavårdsutredningarna.
2. Andra delen presenterar resultatet av fokusgruppsintervjuer med sammanlagt 23 socialsekreterare samt en enkätstudie bland deras enhetschefer. Det beskriver förutsättningarna för barns delaktighet både från socialsekreterarnas och chefernas perspektiv.

Del 1 - Barnintervjuer och granskning av utredningar

Tabell 3 visar antal barn och vilken ålder barnen var vid intervjutillfället. Barnen som intervjuades och vars utredningar studerades var mellan fem och fjorton år. Fem var pojkar och tre var flickor ($n=8$).

Tabell 3
Antal intervjuade barn efter ålder

Ålder	Antal
5 år	1
7 år	2
8 år	2
9 år	1
10 år	1
14 år	1
Totalt	8

Först fick barnen frågan om de visste varför deras utredning hade inletts och vad som skulle hända under utredningstiden. Barnen fick också besvara frågan om vad socialtjänsten arbetar med och vad deras socialsekreterare heter. Tabell 4 visar att samtliga barn visste varför utredningen hade inletts, till exempel att den berodde på föräldrarnas missbruk eller att de utsatts för eller bevittnat våld, vilket stämde överens med vad som framkom i den skriftliga utredningen. Samtliga barn angav att socialsekreterare arbetar med att hjälpa barn. Hälften uppgav att de fått information om detta av socialsekreterarna.

Ett barn svarade att ”tack vare den här boken [det vill säga *Min utredning*] fick jag veta hur de jobbar”. Två barn visste inte vad deras socialsekreterare hette - båda hade utretts med *Min utredning* och var bland de yngsta i studien (5 och 8 år).

I sju utredningar framgick att barnen hade informerats muntligt om förslag till beslut och/eller beslut, men endast tre av dem visste vad som skulle hända efter utredningen. Samtliga dessa hade utretts med stöd av *Min utredning*.

Tabell 4

Om barnen kände till varför utredning hade inletts, vad socialtjänsten arbetade med och vad deras socialsekreterare hette.

	<i>Min utredning</i> n=6	Traditionell utredning n=2	Totalt n=8
Visste varför utredning hade inletts	6 (6)	2 (2)	8 (8)
Visste vad era socialsekreterare arbetade med	6 (6)	2 (2)	8 (8)
Visste vad socialsekreteraren hette	4 (6)	2 (2)	6 (8)

Kontakter mellan barnet och socialtjänsten

Tabell 5 visar att barnen hade träffat sina socialsekreterare hemma, på skolan, på förskolan och på socialkontoret. När barnen fick frågan om var, när och hur de helst ville träffas varierade barnens svar: några ville helst träffas på socialkontoret, andra hemma eller i skolan. I utredningarna framgick inte om barnen hade tillfrågats om val av plats, om tidpunkt för mötet eller om de ville samtala själva med socialsekreterarna eller ha med en stödperson, till exempel en pedagog eller äldre syskon. Sex av åtta barn svarade att deras socialsekreterare hade frågat om hur de mådde eller hur det kändes, och att de fått hjälp av socialsekreteraren att berätta vad de tyckte var viktigt.

Tabell 5

Om barnen fått hjälp av sin socialsekreterare att berätta vad de tycker är viktigt och om socialsekreteraren frågat hur barnet mår eller hur det känns.

	<i>Min utredning</i> n=6	Traditionell utredning n=2	Totalt n=8
	Ja	Ja	Ja
Hjälpte din socialsekreterare dig att berätta om vad du tyckte var viktigt?	4 (6)	2 (2)	6 (8)
Frågade din socialsekreterare dig om hur du mådde eller hur det kändes?	4 (6)	2 (2)	6 (8)

I utredningarna kunde man sällan utläsa hur samtalen med barnen genomförts, vilka barnanpassade stöd som använts eller om *Min utredning* använts. Men i de få utredningar där barnsamtalen fanns beskrivna hade antingen *Min utredning*, en nätverkskarta eller skalfrågor använts. De sex barn som sa att de fått hjälp att berätta om viktiga saker hänvisade inte till stöden utan kopplade

snarare hjälpen till socialsekreteraren som person: ”Jag kan berätta för att hon är snäll och jag kan lita på henne”, ”Hon förstår vad jag säger” och ”Han frågar”. Barnen ringade in hur de upplevde situationen att bli utredda med en glad mun, neutral mun och ledsen/arg mun (Likert-skala). De var överlag positiva till kontakten med socialtjänsten: de som utretts med *Min utredning* ringade in en glad mun. Ett barn som utretts traditionellt markerade en neutral och det andra barnet som utreddes traditionellt ringade in en arg/ledsen mun. Oberoende av utredningsmetod tyckte majoriteten av barnen att socialtjänsten alltid/ofte lyssnat på dem, och utöver vad som syns i tabellen ovan menade de sig ha fått hjälp av socialtjänsten. Sex barn markerade i skalan att de ofta/alltid fått vara med och bestämma.

Tabell 6

Barns svar om hur det kändes att träffa sin socialsekreterare och hur de tyckt att socialsekreteraren lyssnat på dem.

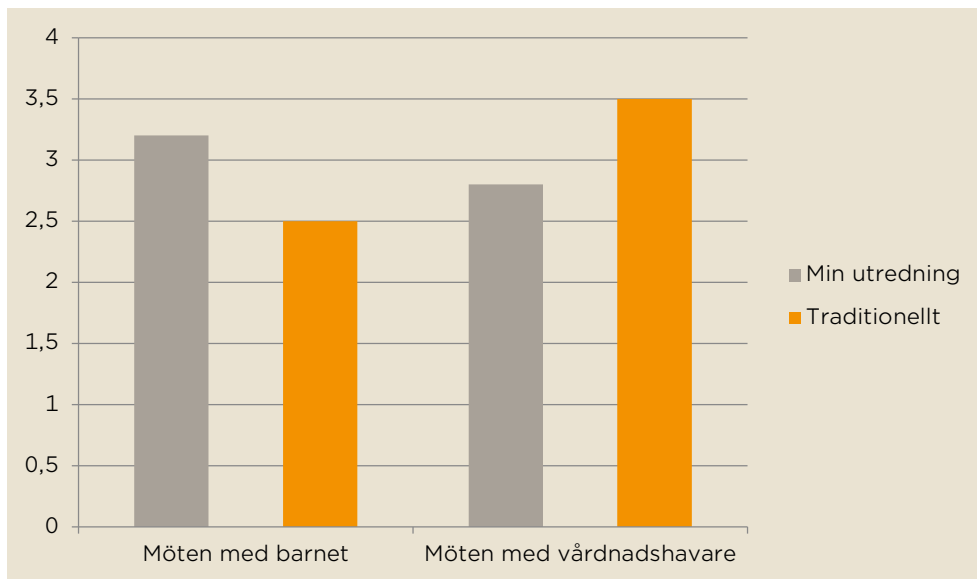
	<i>Min utredning</i> n=6			Traditionell utredning n=2			Totalt n=8		
									
Hur kändes det att träffa din socialsekreterare?	6	0	0	0	1	1	6	1	1
Tycker du att din socialsekreterare har lyssnat på vad du tycker?	5	1	0	2	0	0	7	1	0

Samtal med barn respektive vårdnadshavare

Enligt utredningarna hade sju av åtta barn haft enskilda möten med socialsekreterare. Sex barn hade haft möten med socialsekreterare och haft en stödperson med i samtalet. Sex av barnen hade haft möte med socialsekreterare tillsammans med sin vårdnadshavare. Stapeldiagram 1 visar att när *Min utredning* användes träffade socialsekreterarna barnen fler gånger än de träffade vårdnadshavarna. I jämförelsekommunen var relationen den motsatta: socialsekreterarna träffade vårdnadshavarna fler gånger än barnen. Dock var antalet möten detsamma i alla kommuner oavsett om *Min utredning* användes eller inte.

Stapeldiagram 1

Antal möten med barnet respektive vårdnadshavare

Barns synpunkter och önskemål

Barnets inställning till att utredningen inleddes framgick i sex av åtta utredningar. I de utredningar där barnens inställning inte framgick var barnen 5 och 8 år, alltså bland de yngre i studien, och båda dessa barn utreddes med hjälp av *Min utredning*. I hälften av utredningarna fanns anteckningar om att barnen gett förslag på informanter: lärare, syskon och 5-årig kamrat. Tre barn berättar att de fått vara med och bestämma vilka personer som socialsekreteraren skulle prata med. I utredningarna framgick att socialsekreterarna pratat med lärare och äldre syskon, vilket stämmer med vad barnen berättat.

Två barn berättade att de visste att socialsekreteraren hade pratat med personer utanför familjen, i deras fall med skolpersonal, båda de två barnen hade utretts med stöd av *Min utredning*. De övriga barnen beskrev att socialsekreteraren enbart pratat med familjen eller att de inte visste. Socialsekreterarna hade tagit kontakter med referenter utanför familjen i samtliga utredningar.

Barnets berättelse om sin situation redovisades i alla utredningarna och deras beskrivning ingick i analysen. Barnets röst var en av de röster som vägts in tillsammans med vårdnadshavares synpunkter och andra uppgiftslämnare. Men i få utredningar framgick att barnet informerats om föreslagen insats, och endast i två utredningar framgick vad barnet tyckte om utredningens förslag till beslut.

Tabell 7		Min utredning	Traditionell utredning	Totalt
		n=6	n=2	n=8
Frågar socialsekreterare barnet vilken hjälp barnet vill ha?		Ja	Ja	Ja
Framgår barnets åsikt om vad som behöver förändras?	Barnet berättar att socialsekreteraren frågat om vilken hjälp det vill ha	2 (5) ¹	2 (2)	4 (7)
Framgår barnets syn på förslag till beslut?	Framgår i utredningen vad barnet tycker behöver förändras	2 (6)	1 (2)	3 (8)
	Barnets uppfattning om förslaget till beslut framgår i utredningen	1 (6)	1 (2)	2 (8)

1. Endast fem barn svarade på denna fråga.

De fyra äldre barnen i studien uppgav att socialsekreteraren frågat dem om vilken hjälp de vill ha. I tre av dessa utredningar framgick att barnet ansåg att föräldrarna behövde hjälp, vilket även var socialsekreterarens bedömning, och barnets synpunkter fick även stöd av andra referenter i utredningen.

I de två fall där barnets syn på förslaget till beslut presenterades var barnen 8 respektive 14 år gamla. I det 8-åriga barnets utredning framgår att hen kan tänka sig att pröva den föreslagna insatsen som hen känner till sedan tidigare.

Sammanfattande reflektioner

Nedan följer en reflektion av de centrala resultaten utifrån Shiers (2001) delaktighetsmodell. Här är det värt att åter igen påpeka att de första tre nivåerna i Shiers delaktighetsstege måste infråas för att uppfylla barnkonventionens krav på delaktighet: 1) barn måste bli lyssnade till, 2) barn måste få stöd i att uttrycka sina åsikter och synpunkter, och 3) barns åsikter och synpunkter måste beaktas. För socialtjänsten innebär det att barn behöver ges förutsättningar för att kunna vara delaktiga, till exempel genom att använda särskilda metoder för att involvera barn.

Barnen i studien har fått information om varför utredning inletts och vad socialtjänsten arbetar med. De har fått stöd genom icke-muntliga sätt som att rita och använda visuella skalfrågor. *Min utredning* innehåller bilder för att visa på utredningens områden och barnen i de traditionella utredningarna har fått stöd av metoder som skalfrågor. Barnen har träffat sina socialsekreterare på olika platser, men inget tyder på att platserna valts i samråd med barnen och inte heller om platserna är barnanpassade. De har träffat socialsekreterarna ensamma, med stödpersoner och med vårdnadshavarna. Resultatet indikerar också att barn som utretts med *Min utredning* har fått träffa sin socialsekreterare oftare än de som utretts utan *Min utredning*. Det kan tyda på att *Min utredning* är verksamt för att öka barns delaktighet.

Maskrosbarn poängterar i Hyvönen och Alexandersson (2014) att tid och plats påverkar barns möjlighet att komma till tals samt att barn vill att de vuxna socialsekreterarna ska bry sig om dem och visa det. Barnen i den här studien tillmäter relationen med socialsekreteraren större betydelse än metoder för samtal, plats eller tidpunkt. De flesta barn i studien säger också att det kändes bra att träffa socialsekreteraren och att de blev lyssnade till. Resultatet bekräftar därmed tidigare forskning om vad som är viktigt för barn i relation till socialtjänsten.

Studien visar att alla barns berättelse om sin situation kommer fram i utredningarna och utgör en beslutsgrund. Men endast fyra barn har tillfrågats om vilken hjälp de vill ha, och för tre av dem framgår det också i utredningen. Ett av de barnen hade utretts med stöd av *Min utredning*. Det är endast i dessa tre barns utredningar som deras åsikter och synpunkter beaktats och dokumenterats. Att de barnen var bland de äldre tyder på att ålder och mognad spelar roll för hur delaktig barnet blir. De övriga barnen påverkade endast utredningen genom sina berättelser om sin situation – det blev därmed socialsekreteraren som tolkade och beskrev deras behov. Endast i de utredningar i vilka barns synpunkter och åsikter beaktats och dokumenterats har barnkonventionens artikel 12 uppfyllts. Alla kommunerna utreder enligt BBiC, vilket innebär att barnens berättelse och synpunkter måste redovisas i utredningsdokumentet, en rutin och skyldighet som ska motiveras om den inte uppfylls.

Sju av barnen uppger sig ha blivit lyssnade på av sin socialsekreterare. Men endast tre barn uppgav att de visste vad som skulle hända efter utredningens slut. Samtliga dessa barn hade utretts med *Min utredning* och var 5, 7 och 8 år gamla, vilket kan tyda på att *Min utredning* ger stöd för återkoppling och att ålder i sig inte var avgörande. En möjlig förklaring *Min utredning* syftar till att göra barnet delaktigt genom hela utredningsprocessen, från inledning till beslut om eventuell insats. På det sättet indikerar resultatet att *Min utredning* bidrar till att uppfylla Shiers (2001) uppmaning att ge barn återkoppling av vad utredningen kom fram till, särskilt om resultatet inte blir enligt barnens önskemål. Men däremot var det inget barn i den här studien som uppnådde en så hög grad av delaktighet att barnet blev involverat när socialtjänsten fattade beslut om frågor som rörde barnet samt blev delaktig i att dela ansvaret över detta beslutsfattande. Det är först då som vuxna kan sägas avstå makt så att barnet ges möjlighet att också påverka resultatet av besluten: barn går då från att vara konsulterade till att bli aktivt deltagande (Shier, 2001).

Del 2 – Intervjuer med socialsekreterare respektive enhetschefer

Både socialsekreterare och enhetschefer tillfrågades om förutsättningar för att göra barn delaktiga i sina utredningar, socialsekreterare genom fokusgrupper och enhetschefer genom enkäter. Socialsekreterarna fokuserade på hur de uppfattade sina egna förutsättningar för att göra barn delaktiga. Enhetscheferna fokuserade på möjligheter och hinder inom organisationen.

Resultatet av intervjuerna presenteras med hjälp av fem teman: 1) Definition av barns delaktighet, 2) Ledningens stöd och förutsättningar för arbetet, 3) Socialsekreterarnas relation och samarbete med barn och föräldrar, 4) Barns inflytande över utredningens resultat, 5) Synpunkter på *Min utredning*.

I tabell 2 redovisas antalet deltagare i fokusgrupperna.

Tabell 8

Antal socialsekreterare i fokusgrupper

Fokusgrupp	Antal
Upplands-Bro	6
Botkyrka	2
Sollentuna	7
Ekerö	4
Järfälla	4

Definition av barns delaktighet

För socialsekreterarna handlade barns delaktighet primärt om att ge barn möjlighet att ge och få information, anpassa kommunikationsstöd efter deras ålder och mognad och att barn bör få påverka deras utredningar och beslut som rör dem. För att uppnå det behöver barn få information om vad socialtjänsten gör och vad en utredning är samt löpande information om situation de befann sig i och hur deras berättelser skulle användas. Utöver det behöver de få förståelse för utredningsprocessens "röda tråd", det vill säga hur processen skulle fortskrida från och med den första kontakten till och med återkoppling med information om vad utredningen kommit fram till.

För mig är delaktighet två olika saker: antingen är barnen med rent aktivt i samtalet eller så försäkrar vi oss om att de vet var i processen de är, även om de väljer att inte aktivt delta. (Socialsekreterare i Upplands-Bro)

I Upplands-Bro informerade socialsekreterarna barnen redan på första mötet om och varför utredningen hade inletts och gav barnen möjlighet att ge sin syn

på varför. För socialsekreterarna var det dessutom viktigt att barn var delaktiga genom hela utredningsprocessen: barnen fick information om vad andra sade om dem, de fick ge förslag på vad som behövde förändras i familjen och de fick löpande ge sin syn på de beslut som fattades som berörde dem. Dessutom fick barnen, utifrån ålder och mognad, beskriva sin situation och vad de önskade för förändringar. För att lyckas förklarade socialsekreterare saker och ting på ett konkret sätt utan att använda abstrakt språk. En socialsekreterare reflekterar så här:

Vi är så himla duktiga och gillar att prata och värdesätter att sitta i samtal. Men för barn kan vårt språk vara för abstrakt. De behöver något att hålla i, de behöver exempelvis bilder att titta på som förklarar vad det man kommer att göra. Det finns andra sätt än att bara prata. (Fokusgrupp Ekerö)

Socialsekreterarna ansåg även att delaktighet måste innebära att barnet kan påverka hur utredningen genomförs, vilka kontakter som tas och vad socialsekreteraren berättar för föräldrarna om barnets berättelse. Andra betonade vikten av att vara tydlig med barnet om vad barnet kan påverka och bestämma om.

Ledningens stöd och förutsättningar för arbetet

När socialsekreterarna diskuterade möjligheter och hinder i arbetet med att göra barn delaktiga var de överens om vikten av att få ledningens stöd: även om socialsekreterarna hade stor handlingsfrihet att själva utforma sitt arbete behövdes ledningens stöd för att kunna prioritera barns delaktighet i det dagliga arbetet. Socialsekreterarna i Järfälla ansåg sig sakna det stödet. Trots att de gått flera utbildningar i barnsamtal var de osäkra angående hur de skulle främja barns delaktighet och upplevde att implementeringen av metoder de lärt sig inte fungerade så att kunskapen stannade kvar i organisationen.

Jag tänker på implementeringen av de kurser vi går. Man behöver jobba med implementeringen för att hålla den nya metoden levande i organisationen och vår kultur. Att man inte bara ska gå en utbildning som vi nu gick för några år sedan och sedan blir det: Jaha, ok, två dagars utbildning som vi gått, lärt sig någonting, men sedan blir det bara upp till mig själv att bestämma om jag ska använda det eller inte. (Fokusgrupp Järfälla)

Socialsekreterarna i de andra fokusgrupperna hade också stor tillgång till utbildningar i samtal och kommunikation med barn. Men de var något mer positiva till hur implementeringen fungerade och det stöd de hade av ledningen.

Jag tänker att vi har mycket metodstöd utifrån olika metoder i att samtala med barn. Så jag tänker att vi har ganska mycket kompetens och det finns förutsättningar att utvecklas. (Fokusgrupp Sollentuna)

Socialsekreterarna i fokusgrupperna var eniga om att det var en policy och skyldighet att träffa alla barn som utreddes, oavsett barnets ålder.

Socialsekreterarna i kommunerna Upplands-Bro, Botkyrka, Sollentuna och Ekerö arbetar med barns delaktighet genom att uppmärksamma det på planeringsdagar, gruppträffar och ärendehandledning. Enhetscheferna bekräftar denna bild och påtalar även att mentorer och metodstödjare stödjer arbetet med att öka delaktigheten. I tabell 8 redovisas enhetschefernas enkätsvar om hur deras socialsekreterare arbetade med barns delaktighet.

Tabell 8 Enhetscheferna om hur deras socialsekreterare arbetade med barns delaktighet

Kommun	Skriftliga kontaktuppgifter till barn och unga	Antal aktiviteter för att arbeta med barn och ungas delaktighet
Upplands-Bro	Ja	4
Sollentuna	Ja	4
Botkyrka	Nej	3
Ekerö	Nej	3
Järfälla	Nej	1

Alla fem enhetschefer uppgav att socialsekreterarna på deras enheter var utbildade i barnsamtal. I Upplands-Bro, där *Min utredning* används i alla utredningar, har flera aktiviteter anordnats som syftade till att öka barns delaktighet. Bland annat bildades ”kreativa teamet”, som senare tog fram *Min utredning*, på en planeringsdag. Dessutom har man löpande och kontinuerligt fört samtal om vad barns delaktighet innebär i arbetsgruppen. Sollentuna kommun, där socialsekreterare har tillgång till *Min utredning* och själva avgör när det ska användas, analyserar svaren från enkäter ställda till barn efter avslutad utredning. Sollentuna har också ett brukarråd med ungdomar med erfarenhet av att vara placerade i syfte att få kunskap om hur bemötandet och delaktigheten kan förbättras.

Angående metoder för att informera barn om att en utredning inletts och vad det innebär framkom det att alla socialsekreterare hade tillgång till olika metoder. Socialsekreterarna i Upplands Bro, Botkyrka och Sollentuna hade tillgång till både *Min utredning* och den lilla boken ”En liten bok om utredning”, som är särskilt framtagen för att berätta för barn vad socialtjänsten gör och vad en utredning innebär. I kommunerna som utredde på traditionellt vis hade socialsekreterarna tillgång till ”En liten bok om utredning”.

Enhetscheferna i Upplands Bro och Botkyrka uppgav att barnen fick skriftlig information med kontaktuppgifter till ansvarig socialsekreterare när en

utredning inleddes. *Min utredning* inleds med dessa uppgifter samt en beskrivning av vilken oro det finns för barnets situation. Alla fem enhetschefer uppgav att de helt eller delvis hade barnanpassade samtalsrum där möblerna till exempel var lägre än normalt och där det fanns särskilt framtagna material att använda i samtalen samt ritmateriel och leksaker för små barn som följer med vuxna.

Ett av samtalsrummen är barnanpassade. Det är större och är trevligt inrett med fåtöljer och barnsaker. I ett hörn av rummet finns möjlighet att sitta och till exempel rita. (Enhetschef i Upplands Bro)

De flesta socialsekreterare var överens med enhetscheferna, även om några var kritiska till de rum som fanns. En socialsekreterare i Sollentuna säger att de hade ett anpassat rum, ”men barnvänligt är det absolut inte. Hit med Maskrosbarn och ”Pimp my soc”.

Några socialsekreterare i Järfälla nämnde att strukturen i Samordnad Individuell Plan (SIP) ger barnet inflytande. Socialsekreterare i Ekerö pekade på hur gruppleadarens återkommande fråga ”Vad tycker barnet?” var ett stöd.

Alla socialsekreterarna poängterade små barn som inte själva kunde kommunicera med ord skulle observeras. De ansåg att man kunde få mycket information om hur ett barn mår genom att observera barnet och samspelet med vårdnadshavarna eller andra viktiga vuxna. Detta betraktades som en form av delaktighet.

I alla kommuner utom Upplands-Bro lyfte socialsekreterarna upp återkoppling till barn om vad utredningen kommit fram till som ett utvecklingsområde. Det prioriterades gärna bort när nya ärenden pockade på uppmärksamhet. Men i Upplands-Bro hade socialsekreterarna en annan uppfattning:

Jag tror att vi har rätt tänk, att inte bara prata med barnet under utredningstiden, utan också när vi följer upp insatserna. Att vi vill prata med barnet och fråga hur det går och om de upplever skillnad med insatsen.

Socialsekreterarna i Upplands-Bro poängterade att återkoppling till barnet är en del av metoden ”*Min utredning*” och därmed är en skyldighet. Detta bekräftades av enhetschefen:

I varje ärende arbetar två socialsekreterare och en av dem ska ha ett särskilt fokus på barnet och att dess röst blir hörd. Det är en rutin att alltid göra barn delaktiga i utredning och uppföljning.

De övriga fokusgrupperna beskrev återkopplingen till barnet som beroende av den enskilde socialsekreterarens vilja eller möjlighet på grund av tid och arbetsbelastning. En socialsekreterare i Botkyrka säger att *”Vi har väldigt många metoder för att inhämta information men inte så många hjälpmedel för att ge.”* Detta medan socialsekreterarna i Upplands-Bro inte själva valde om de skulle ge tid för att ge barnen återkoppling: det är inbyggt i verktyget *Min utredning* och ska ske efter varje utredning.

Tidsbrist

Tidsbrist och arbetsbelastning nämndes av socialsekreterare i alla fokusgrupper som ett hinder för att samtala med barn. Men i Upplands-Bro hade de arbetat på planeringsdagar med tidseffektivisering, kartlagt vad de lade tid på och vad som behövde prioriteras. Prioriteringsarbetet gjordes tillsammans i arbetsgrupperna med chefer, så ansvaret låg således inte på varje enskild socialsekreterare. Socialsekreterarna fick tips om hur möten kunde göras mer effektiva och hur de kunde planera arbetet genom att boka in flera möten när de träffar en familj. Både enhetschefen och socialsekreterarna beskrev inflödet av ärenden som högt, men trots det upplevde socialsekreterarna stöd från ledningen i att ha verktyg att hantera situationen utan att kompromissa med barns delaktighet. Det kan jämföras med hur socialsekreterarna i Ekerö beskrev sin situation: de hade förvisso stöd av ledningen i att göra barn delaktiga, men att den faktiska verkligheten med hög arbetsbelastning satte käppar i hjulet. Tidsbristen begränsade deras handlingsmöjligheter att göra barn delaktiga, en socialsekreterare säger:

Det gör att man kanske tar genvägar och utesluter saker som man känner rent kvalitativt att man skulle vilja göra men man har inte tid eller möjlighet för det finns inte utrymme.

Socialsekreterarna i studiens jämförelsekommuner, Ekerö och Järfälla, berättade att de hade svårt att hinna träffa barnet flera gånger under utredningstiden och att de hade svårt att hinna med att förbereda barnsamtalen.

- Ofta har vi ju inte tid att förbereda mötet tillsammans.
 - En kvart innan.
 - Knappt det. Utan då är det: Håller du i det så antecknar jag? Kör på det. Sen går man in och har mötet och sedan ”Bra jobbat” och så är det nästa ärende.
 - Man hinner inte riktigt.
- (Fokusgrupp Järfälla)

Enhetschefen i Ekerö bekräftade gruppens uppgifter om att arbetsbelastningen är hög, medan enhetschefen i Järfälla inte höll med socialsekreterarna

utan beskrev arbetsbelastningen som låg. Flera fokusgrupper beskrev vikten av att använda tiden rätt. Att det inte bara är socialsekreterarna som har svårt att få tiden att räcka till utan att även familjernas tid är dyrbar. Det är viktigt att det finns ett syfte med mötet, man ska inte träffas bara för sakens skull, påpekade socialsekreterarna.

För vissa barn hade det säkert varit bra om vi hade setts en gång till för deras skull men för andra barn tror jag snarare att det kanske bara hade blivit en extra jobbig grej att komma hit en gång till. (Fokusgrupp Sollentuna)

Men socialsekreterarna påpekade också att vissa barn behöver flera möten för att kunna uttrycka sina tankar och åsikter; blyga barn och barn med kognitiva svårigheter som behöver extra stöd.

Socialsekreterarens relation och samarbete med barn och föräldrar

Socialsekreterare i alla fokusgrupper ansåg att den negativa bild som allmänheten har av socialtjänsten försvårade arbetet och att man ibland behöver arbeta på en allians med föräldrarna för att få möjlighet att samtala med barnet. Flera nämnde att de hade dåliga erfarenheter av att ha samtalat med barn mot föräldrarnas vilja, trots att lagen ger dem möjlighet till det. Det fortsatta arbetet försvårades då föräldrarna blev negativa och tveksamma till insatser från socialtjänsten.

Vi behöver ju oftast vinna föräldrarnas förtroende eller på något sätt få en allians för att få ett bra samarbete med barnen. Komma förbi den första muren på något sätt. (Fokusgrupp Järfälla)

Små barn är dessutom beroende av att få stöd av sina vårdnadshavare både med transport till socialkontoret men även i att få bekräftelse av vuxna att utredningssamtalet och eventuell kommande insats är okej, ansåg socialsekreterarna. ”Barn är ju så kopplade till sina föräldrar att det är svårt att prata om barns behov utan att ta in föräldraperspektivet för det är ju en del av samma system, påpekade en socialsekreterare i fokusgrupp Sollentuna.

Socialsekreterarna i studien berättade att de oftast hade stor handlingsfrihet att utforma upplägget i kontakten med barnen. De har möjligheter att vara flexibla i val om plats för möte; på kontoret, i barnets hem eller någon annanstans. En socialsekreterare berättade att man till exempel inledningsvis kan träffas för att skapa relation på ett café för att sedan ha ett utredningssamtal på en plats där barnet känner sig bekvämt. Socialsekreterarna i fokusgrupp Upplands-Bro poängterade vikten av att skapa en sammanhangsförklaring och att

boken *Min utredning* medför att man inte glömde bort att informera barnet om vad socialtjänsten är och vad en utredning innebär.

Det tycker jag är ett så bra verktyg i första mötet med barnet, att jag inte glömmet bort att informera barnet om dennes rättigheter och saker som vi kommer att göra, men också att det blir som en bok som man läser ur (Fokusgrupp Upplands-Bro)

Enhetscheferna betonade barns möjligheter att komma till tals genom den variation av verktyg som socialsekreterarna hade tillgång till, vilket bekräftades i intervjuerna med socialsekreterarna. Vissa metoder ingår i *Min utredning* men fokusgrupperna nämnde också många andra sätt som "Tre hus", vilket ingår i Signs of Safety, "Nallekort" (ett hjälpmedel i att beskriva känslor) och föreningen Maskrosbarns karta som beskriver utredningsprocessen. Men socialsekreterarna valde ibland även kreativa utgångspunkter för samtal som till exempel ett barns spelintresse. "Jag träffade en ungdom som var jätteintresserad av ett visst dataspel, då kan man prata om olika bra saker i det dataspellet och koppla det till verkligheten" (Fokusgrupp Ekerö). Socialsekreteraren berättade att hen ställde utredningsfrågor till det aktuella barnet om bland annat tålamod med utgångspunkt i spelet och om hur barnet valde strategier. För att öka delaktigheten och transparensen beskrev en socialsekreterare hur samtalet kunde anpassas efter barnets intressen genom att använda sig av en Whiteboard tavla, "Jag tycker att många ungdomar aktiveras av det visuella", menar en socialsekreterare i fokusgrupp Ekerö). En socialsekreterare i fokusgrupp Järfälla påtalade att det ibland räcker med ett möte med barnet för att få underlag till utredningen och sedan gör arbetsbelastningen att man går vidare till nästa utredning.

Vi ska ju inte hålla fler samtal än vad som krävs. Vi ska utreda så lite som möjligt. Jag tycker ofta att det räcker med ett samtal med barnet för att höra hur det ser på saker och ting, träffa föräldrarna och sen kunna göra bedömningen att vi inte behöver gå in med någonting här som inte föräldrarna vill eller som inte barnet vill (Fokusgrupp Järfälla)

De övriga i fokusgruppen i Järfälla poängterade att lagen föreskriver att man inte ska utreda mer än nödvändigt. Vikten av att begränsa utredningarna nämndes även i de övriga fokusgrupperna, men de betonade även att det var viktigt att träffa barn flera gånger för att de skulle bli delaktiga i utredningen.

Socialsekreterarna reflekterade även kring hur barns juridiska ställning kommer att stärkas när barnkonventionen blir lag 2020.

Jag tänker att juridiken ger möjligheter nu med barnkonventionen utifrån att föräldrar ibland tänker att 'det är ändå jag som bestämmer över mitt barn'. Man kan säga, absolut, du ansvarar för ditt barn men barnen har också rätt att komma till tals och har rätt att bli lyssnade på utifrån barnkonventionen och sådana saker. Att det, att man kan använda sig av juridiken till att vi vill träffa barnen, att vi ska lyssna på dem och barnen är en person också. De är inte bara ett bihang till er. De är en egen person och att man då kan använda juridiken för att göra barn delaktiga även om föräldrarna inte vill det. (Fokusgrupp Ekerö)

Socialsekreterarna ansåg att barnkonventionen ger stöd redan nu för barns delaktighet och medverkan då den är känd både av barn och vuxna. Dessutom är vissa delar av konventionen redan nu inkorporerade i socialtjänstlagen, påpekade de.

Barnets inflytande över utredningens beslut

Socialsekreterarna i experimentkommunerna berättade att i *Min utredning* efterfrågas barns syn på sin situation och vad de anser behöver göras för att förbättra den och att *Min utredning* var ett stöd för att göra även yngre barns åsikter tydliga för föräldrarna:

- ... när man har pratat med barnen så tar man ju med sig boken eller det som de har gjort (ord och bild-berättelse) så att man kan visa föräldrarna det i nästa möte med dem. Så här såg barnet det.

- Ja, så att det inte bara stannar mellan barnet och socialsekreteraren och sedan blir en tråkig text av det, utan det ger en effekt. (Fokusgrupp Upplands-Bro)

Som tidigare beskrivits uppgav de flesta enhetschefer och socialsekreterare att återkopplingen till barnet om vilket resultat som utredningen kommit fram till är ett utvecklingsområde. När barnets vilja om förändring inte kunde tillmötesgå poängterade socialsekreterarna att det var viktigt att göra barnet delaktigt i resonemanget bakom bedömningen.

Hamnar man i ett sådant läge, är det viktigt att försöka göra barnet delaktigt i vår bedömning. Att vi gjort bedömningen att du inte har det bra, du ska inte bli slagen, att dina föräldrar behöver hjälp att lära sig andra sätt än att slå men dina föräldrar är inte motiverade eller vi har inte lyckats att nå fram. Att man försöker bekräfta barnets upplevelse (Fokusgrupp Sollentuna)

I vissa specifika situationer ansåg socialsekreterarna att barn har ett reellt inflytande över beslut som fattas. Det gäller när barn får insatser direkt riktade till dem som stödsamtal till barn, kontaktperson, kontaktfamilj eller kollo. Då samtalar socialsekreterarna med barnet som får säga hur det ställer sig till den insatsen.

Det är klart att de får tycka till. Det är svårt att skicka ett barn till en kontaktfamilj om de absolut inte vill åka till en kontaktfamilj. Eller just inte till den familjen. Om ett barn säger att 'Den familjen är orättvis, jag får inte mat' eller vad det kan vara. Då lyssnar vi, och säger 'tycker du att vi ska leta efter en ny familj eller vill du prova ett par gånger till?' Där får de faktiskt vara med och bestämma. (Fokusgrupp Botkyrka)

Socialsekreterarna ansåg att barns delaktighet då var på en högre nivå än barnkonventionens miniminivå, och möjliggjorde för barn och vuxna att dela inflytande och ansvar över beslut. Alla enhetschefer uppgav att de har ett arbetssätt som möjliggör att barn deltar i beslutsfattande processer men ingen enhet hade rutiner som säkerställer att barn, tillsammans med sina vårdnadshavare och socialsekreterare delar inflytande och ansvar över beslut. Socialsekreterarna påpekade att ålder och mognad påverkar barns möjlighet till inflytande. Barn som kontaktade socialtjänsten eller berättade för exempelvis en lärare om våld de utsatts för i hemmet kan ha stor påverkan på de beslut som fattades av socialtjänsten.

Jag har haft tonårsärenden där tonåringen vägrat att gå hem och då blir det ju ett väldigt direkt. Det är väldigt svårt att tvinga en tonåring att gå hem. (Fokusgrupp Sollentuna)

Socialsekreterarna berättade om barn som skakat av skräck över att gå hem efter att ha samtalat med socialsekreteraren om sin hemsituation. ”Vi blir förmedlare av barns beslut”, sade socialsekreteraren (Fokusgrupp Upplands-Bro).

Sammanfattande reflektioner

Samtliga enhetschefer i studien menar att det finns förutsättningar för att göra barn delaktiga i sina utredningar genom att det till exempel finns samtalsrum som är barnanpassade. Rummen har plats för barnanpassat material och är mer mysiga och inbjudande än övriga samtalsrum på socialkontoren. Socialarbetarna är mer kritiska och tycker att det finns utrymme för förbättringar av samtalsrummen. Tillgången till barnanpassade rum och det faktum att alla socialsekreterarna är utbildade i barnsamtal ger förutsättningar för barns delaktighet och motsvarar Shiers (2001) delaktighetsnivå 2.

För socialsekreterarna i Upplands-Bro är det obligatoriskt att följa strukturen i *Min utredning* vilket ger stöd för att anpassa information och frågor utifrån barns mognadsnivå. Socialsekreterarna i de andra kommunerna beskriver samma policykrav, men att det är upp till den enskilde socialsekreteraren att välja metod för att göra barn delaktiga. Det ställer högre krav på utredarnas kreativitet, att se vilken metod som är lämplig för just detta barn, men flera fokusgrupper ser också positivt på sitt handlingsutrymme. De kan välja metod utifrån barnets intresse och mognadsnivå men påverkas samtidigt av tidsbristen i arbetet.

Återkoppling till barnet ingår i *Min utredning* vilket poängterades av fokusgruppen i Upplands-Bro, medan övriga socialsekreterare uppmärksammade återkopplingen som ett förbättringsområde. Detta kan tyda på att *Min utredning* ger ett strukturerat stöd så att inga delar glöms bort.

Alla fokusgrupper berörde tidsbrist och ärendebelastning som hinder för att göra barn delaktiga i sina utredningar, men socialsekreterarna i Upplands-Bro förklarade att de fått stöd av arbetsledning och organisation att hantera kraven som barns ökade delaktighet innebar. Därmed tyder resultatet på att barns delaktighet ökar om ledningen stödjer implementeringen av tillämpbara metoder och tekniker för barns delaktighet, vilket bekräftar Shiers (2001) tes om att en rutin, alltså skyldighet, skapar förutsättningar för ökad delaktighet.

Alla socialsekreterare och enhetschefer är överens om att barnets röst efterfrågas i utredningen. Barn får stöd genom olika barnanpassade tekniker och deras åsikter är del av bedömningen. En rutin, ett policykrav motsvarar "Skyldigheter" på Shiers nivå 3 och uppfyller barnkonventionens krav enligt artikel 12 (Shier, 2001). Men socialsekreterarna anser att det behövs ett tydligt uttalat ledningsstöd för att till exempel träffa barn flera gånger. Socialsekreterarna poängterade också behovet av struktur, en rutin för att en återkoppling till barnet ska ske. Resultatet bekräftar Shiers (2001) tes om att det behöver finnas en struktur för att barn ska vara delaktiga då beslutsfattande processer oftast inte är anpassade efter barn. Språket, platsen och formen för hur beslut fattas behöver anpassas till barnen (Shier, 2001).

Resultatet pekar på socialsekreterarnas dilemma då barn har rätt att komma till tals men att det samtidigt är vårdnadshavarna som samtycker till insatser. Socialsekreterarna behöver få en allians med föräldrarna/vårdnadshavarna och ser det som problematiskt att samtala med barn mot föräldrars vilja eller utan deras kännedom.

För att nå en högre delaktighetsnivå ansåg socialsekreterarna att barnets ålder och mognad samt ärendets art har stor betydelse. Val av kontaktperson/kontaktfamilj var exempel på områden där barnets åsikter hade stor betydelse. Flera socialsekreterare nämnde också att barn genom sina berättelser indirekt kunde dela makt över beslut till exempel vid beslut om behov av

skydd enligt LVU, till exempel när barn är rädda att gå hem och beskriver våld de utsatts för i hemmet.

Deltagarna på analysseminariet som FoU Nordväst anordnade för att diskutera de preliminära resultaten bekräftade bilden som gavs av den preliminära analys som genomförts. De uttryckte samstämmigt hur angeläget det är att barn får lämna synpunkter på utredningens förslag till beslut och inte enbart lämna information. De betonade bland annat vikten av stöd från organisationen och att barns kontinuerliga delaktighet blir en rutin samt att barns delaktighet är ett ansvar för hela samhället, inte enbart socialtjänsten.

_Slutsatser och implikationer

Syftet med studien var att ta reda om *Min utredning* är hjälpsamt för att öka och stärka barns delaktighet i utredningsprocessen i barnavårdsutredningar. Ökar barns delaktighet när socialsekreterare använder *Min utredning*? Förstår barn bättre sin utredning när socialsekreterare använder *Min utredning*? Syftet med studien var också att studera hur socialsekreterare definierar delaktighet samt hur organisationen, juridiken och möten med enskilda påverkar barns delaktighet. Hur definierar socialsekreterare barns delaktighet? Vilka förutsättningar har socialsekreterare att göra barn delaktiga?

Upplands-Bro kommun har tagit fram *Min utredning* och var initiativtagare till studien. I Upplands-Bro är det obligatoriskt att använda *Min utredning* i barnavårdsutredningarna, för socialsekreterarna i Botkyrka och Sollentuna är det en möjlighet, och i jämförelsekommunerna Ekerö och Järfälla utreds barn på traditionellt vis.

Information till barnet

En slutsats av studien är att *Min utredning* stödjer socialsekreterare att inte glömma bort att ge viktig information till barnet eller missa att ge barnet återkoppling om socialtjänstens beslut. Socialsekreterare i alla kommuner utom Upplands-Bro beskriver detta som ett utvecklingsområde. Resultatet tyder således på att socialsekreterare som använder *Min utredning* följer en struktur som stödjer och stärker barns delaktighet genom utredningsprocessen. Barn får information om varför de utreds och vad en utredning är, de får ge information och får information om vad utredningen leder till. Detta ligger i linje med tidigare forskning där familjehemsplacerade barn intervjuats. För att få förutsättningar att vara delaktiga och berätta om sin situation behöver barn få kontexten förklarad för sig; varför är jag här och vad förväntas av mig (Maskrosbarn i Hyvönen & Alexandersson, 2014).

I studien framgår att alla åtta barn känner till och kan berätta om orsaken till att en utredning av deras situation har inletts. Utredningarna bekräftar att barnen har fått korrekt information. Däremot är det endast tre barn i studien som kunde berätta om utredningens slutsatser och de hade informerats med stöd av *Min utredning*, vilket innebär att de inte enbart informerats muntligt. Shier (2001) betonar vikten av återkoppling till barnen som en del i barns delaktighet. Socialsekreterarna i Upplands-Bro påpekar att *Min utredning* ger dem stöd i att inte glömma någon information och hålla den röda tråden i utredningen. Detta kan tyda på att *Min utredning* förbättrar barns förutsättning

till delaktighet då de även blir informerade om utredningens resultat på ett barnanpassat sätt. Detta är intressant i relation till tidigare forskning som visar att barn sällan är välinformerade om vad som kommer att hända och att de inte känner att deras åsikter och synpunkter värderas eller beaktas (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015).

Relation och metod

Relationen mellan barn och socialsekreterare framhålls ha större betydelse för barns delaktighet än de metoder som socialsekreterarna använder sig av. Samtidigt finns det visst stöd för att metoden (i det här fallet *Min utredning*) också har betydelse för barns möjlighet till delaktighet och inflytande. Barnen i studien beskriver att relationen med socialsekreteraren är viktig och de är överlag positiva till sin relation med dem. Det är på grund av att socialsekreteraren ”är snäll och jag kan berätta för henne”, ”hon förstår vad jag säger” och ”han frågar” som barnen uppger att de fått hjälp att berätta om sin situation. Ingen av barnen säger att socialsekreteraren använt en bra metod men det motsäger inte behovet av barnanpassade metoder. Socialsekreterarna i studien har tillgång till många, vilket även bekräftas av enhetscheferna. Forskning har visat på vikten av en god relation mellan barn och socialsekreterare. Barnen mådde bättre när de blev lyssnade till och var delaktiga i beslutsprocessen. Forskning visar också att åtgärder och insatser blir mer effektiva om barn är delaktiga och deras synpunkter, önskningar och förväntningar tas i beaktande (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015).

Studien visar att barn som utretts med stöd av ”*Min utredning*” sammantaget har träffat socialsekreterarna vid fler tillfällen än de som utretts traditionellt, men underlaget i studien är litet så det är svårt att dra några bestämda slutsatser om det är verktyget som ger resultatet.

Socialsekreterarna uppgav att det tar tid att bygga relation med ett barn: man behöver anpassa sig till barnets önskemål och förmåga och träffas flera gånger för att skapa en relation med barnet där barnet litar på socialsekreteraren. Men många gånger fanns inte den tiden i socialsekreterarnas pressade arbetssituation på grund av tyngden av pappersarbete och otillräcklig bemanning, även om alla fokusgrupper beskriver sina ambitioner att skapa möjligheter för barn att ha inflytande över sin situation. Socialsekreterarna i Järfälla nämnde att arbetsbelastningen leder till att man ibland enbart träffar barnen vid ett tillfälle. I kontrast till dem beskrev socialsekreterarna i Upplands-Bro att de träffade barn enligt sin rutin flera gånger under utredningstiden. Forskning bekräftar att barn inledningsvis är försiktiga i kontakten med socialarbetare, vilket medför att man behöver träffas fler gånger

för att barnet ska få förutsättningar att berätta om vad det vill säga om sin situation och sina tankar om förändring (Kennan et al., 2018).

Socialsekreterarna betonar vikten av att ha en god relation med vårdnadshavarna. Det är vårdnadshavarna som enligt socialtjänstlagen kan samtycka till insatser, vilket medför att socialsekreterarna anser att de behöver lägga mycket tid på att skapa allianser med föräldrarna. Relationen, både med barnet och vårdnadshavarna, blir ett verktyg för att öka delaktigheten i utredningen.

I studien ingår ett barn som under intervjun inte vill samarbeta och svarade enstavigt eller "vet inte" på flera av frågorna i intervjun. Det skulle kunna kategoriseras som ett barn i behov av ett icke-verbalt stöd, dessutom är barnet 5 år och en av de yngsta i studien. I utredningen, som genomförts med stöd av "*Min utredning*", framgår att hen fått information och lämnat information. Hens synpunkter hade vägts in i analysen i risk och skyddsbedömningen och hen hade fått information om förslag till beslut/beslut både muntligt och med stöd av "*Min utredning*". En reflektion är att intervjun till stora delar skett muntligt men "*Min utredning*" innehåller barnanpassade metoder, vilket ger stöd för barn som har behov av andra sätt än muntliga i sin kommunikation. Ovanstående är ett exempel på att strukturen i "*Min utredning*" tycks kunna öka barnets möjlighet till delaktighet och inflytande. Detta är särskilt intressant i relation till tidigare forskning som visar att barns delaktighet ökar om barnet är förberett och vet vad samtalen handlar om och om socialsekreteraren använder barnanpassade metoder, alltså inte enbart samtalar med barnet (Kennan et al., 2018).

Ledningens stöd och socialarbetares förutsättningar för att göra barn delaktiga

En annan slutsats av studien är att barns delaktighet tycks öka när organisationen har en tydlig struktur för barns delaktighet och att det är en rutin, en skyldighet, för socialsekreterarna att följa. Även om underlaget är litet visar analysen av barnavårdsutredningarna att barn som utretts med stöd av *Min utredning* träffat socialsekreterare vid fler tillfällen än barn som utretts med traditionella metoder. *Min utredning* är framtagen av socialsekreterarna i Upplands-Bro och där är det obligatoriskt för socialsekreterarna att använda i alla barnavårdsutredningar. Alla socialsekreterare där pekade på behovet av att ledningen uttalar stöd för att barns delaktighet ska prioriteras i det dagliga arbetet.

Socialsekreterarna i Järfälla uppgav att de känner sig ensamma i sina val. De saknade stöd från ledningen i hur de ska prioritera och bibehålla kunskapen i barnanpassade samtalsmetoder. Tidigare forskning visar att socialarbetare är osäkra på hur de ska hjälpa barn att uttrycka sina åsikter

(Bijleveld, 2015; Tregeagle, 2008). Inga fokusgrupper uttryckte dock sådana tankar och känslor. Istället beskriver socialsekreterarna de många tekniker och verktyg de använde sig av för att göra barn delaktiga, vilket bekräftas av enhetscheferna. Alla fem kommuner i studien utredde barn enligt BBiC där barns åsikter och synpunkter måste redovisas i beslutsunderlaget.

I studien framkommer att socialsekreterarna i Upplands-Bro har arbetat med tidsplanering och hur de ska prioritera möten med barn. Prioriteringsarbetet har gjorts gemensamt med socialsekreterare och ledning.

Alla fokusgrupper återkommer till tidsbristen och den höga arbetsbelastningen som en försvårande faktor i att göra barn delaktiga, men om det finns en obligatorisk rutin som i Upplands-Bro följer man den. Problemet med tidsbrist framkommer i tidigare forskning där socialarbetare säger att ansvar för alltför många ärenden, tyngden av pappersarbete och otillräcklig bemanning är skäl som påverkar möjligheten att göra barn delaktiga negativt. De pekar på en procedurstyrd icke barnvänlig organisation. Man har liten tid för kvalitets-tid med barn, andra krav har tryckt ut möjlighet att bygga relation och barns delaktighet blir underordnad proceduren (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015).

Barns inflytande över utredningens resultat

De socialsekreterare som använder *Min utredning* betonar att barnets berättelse, med dess egna ord, (eller bilder) kan påverka vårdnadshavare att ta emot hjälp och stöd. När föräldrarna får höra barnets egen berättelse om hur barnet upplever att problemen i hemmet påverkar deras vardag blir föräldrarna mer motiverade till att ta emot hjälp och stöd. På så sätt kan barn ha ett inflytande på insatsen genom sin berättelse.

Barnets inflytande tycks vara beroende av ålder och mognad, vårdnadshavarnas inställning och vilket typ av oro och risk som diskuteras. De flesta barnen i studien berättade i intervjuerna att de blivit lyssnade till och att de fått bestämma men endast hälften (4) av dem uppger att de fått fråga om vilken hjälp de vill ha, vilket får sägas vara en förutsättning för att kunna utöva inflytande på beslut i enlighet med barnkonventionen. De fyra barnen är bland de äldsta i studien.

När socialsekreterarna i fokusgrupperna resonerade om barns delaktighet på en högre delaktighetsnivå gav de oftast exempel från äldre barns förhållanden, barn som med ord kunde beskriva sin situation på tydligt sätt. Det gäller till exempel barn som deltog aktivt i SIP-möten (Samordnad Individuell Plan) och barn som gav samtycke till att ta emot insatsen kontaktfamilj. Detta skulle

kunna tyda på att barns ålder och mognad har stor betydelse för deras möjlighet till delaktighet. Detta bekräftas även i studier där man intervjuat socialarbetare i flera länder (Sverige, Nederländerna, England, Finland, Norge, USA, Wales och Australien) om deras syn på barns delaktighet. Där framkommer att ung ålder är den vanligaste orsaken till att barn inte är delaktiga i sina utredningar. Detta gäller särskilt barn under fem år och även barn med kognitiva svårigheter och ”arga” barn (Berrick et al., 2015; Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2014; Iversen, 2013, Healy & Darlington, 2009; Sanders & Mace, 2006).

Socialsekreterarna betonade att vårdnadshavarnas inställning till socialtjänsten har stor betydelse, de behöver ha en allians även med föräldrarna, annars kanske inte vårdnadshavarna ger sitt samtycke till en insats som gynnar barnet. Även om barnet vill ha en insats krävs det samtycke från vårdnadshavarna för insatser enligt socialtjänstlagen till barn under 15 år. Dessutom behöver yngre barn hjälp av vårdnadshavare med att komma till socialkontoret men även få bekräftelse i att till exempel barnsamtalen är positiva för dem. Detta skulle kunna tyda på att barns delaktighet är beroende av socialsekreterarnas allians med vårdnadshavarna.

Socialsekreterarna påtalade att beroende på problematik kunde barn ha ett stort inflytande på utredningens resultat, i till exempel våldsärenden kan barns berättelser om hur de blivit slagna leda till beslut om skydd och placering. Barn, som socialsekreterarna beskrivit skakat av skräck över att gå hem efter att berättat om sina hemförhållanden, påverkar socialnämndens beslut om insats, berättar socialsekreterarna. Detta skulle kunna tyda på att barns inflytande är beroende på vilken problematik som utreds, i dessa fall frågan om skydd av barnet.

Avslutande ord om verktyget *Min utredning*

Avslutningsvis sammanfattas här de synpunkter som genom utvärderingen framkommit om verktyget *Min utredning* och implikationer för praktiken diskuteras.

Verktyget säkerställer att barnet får information under hela utredningsprocessen. Barnets åsikter efterfrågas på ett pedagogiskt sätt, från anledning till utredning till förslag om beslut.

Barnets berättelse och åsikter om sin situation kan motivera föräldrar till att ta emot hjälp

Men verktyget medför dubbelarbete eftersom barnets berättelse ska skrivas både i *Min utredning* och i journal och utredning.

Det krävs förutsättningar för att sätta sig in i materialet.

Slutsatsen är att ett strukturerat verktyg för barns delaktighet genom hela utredningsprocessen, som *Min utredning*, kan fungera som ett stöd för att öka barns delaktighet, men goda förutsättningar i organisationen krävs för att verktyget ska kunna fungera som det är tänkt. Förutsättningar handlar bland annat om implementering, resursfördelning, stöd i prioriteringar av uppgifter.

_Referenser

Barnombudsmannen. (2014). *Bryt tystnaden- barn och unga om samhällets stöd vid psykisk ohälsa*. Stockholm: Fritzes.

Berrick, J.D., Dickens, J., Pösö, T., & Skivens, M. (2015). Children's involvement in care order decision-making: A cross country analysis. *Child Abuse & Neglect*, 49.

Bijleveld, G., Dedding, C., & Bunders-Aelen, J. (2014). Seeing eye to eye or not? Young people's and child protection workers' perspectives on children's participation within the Dutch child protection and welfare services. *Children and Youth Services Review*, 47.

Bijleveld, G., Dedding, C., & Bunders-Aelen, J. (2015). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child and Family Social Work*, 20.

Hart, R. (1992). *Children's participation, from Tokenism to Citizenship*. Florence: UNICEF.

Healy, K., & Darlington, Y. (2009). Service user participation in diverse child protection contexts: principles for practice. *Child and Family Social Work*, 14.

Hyvönen, U., & Alexandersson, K. (2014). *Barnen vill, vågar vi? Barns och ungdomars brukarmedverkan i den sociala barnvården*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.

Iversen, K., (2014). Predetermined participation: Social workers evaluating children's agency in domestic violence interventions. *Childhood*, 21(2).

Kennan, D., Brady, B., & Forkan, C. (2018). Supporting Children's Participation in Decision Making: A Systemic Literature Review Exploring the Effectiveness of Participatory Processes. *British Journal of Social Work*, 48.

Kommunförbundet Västernorrland, FoU Västernorrland. (2012). *Barns brukarmedverkan i den sociala barnvården – Västernorrlands modell för att göra barnens röster hörda*. Rapport nr 2012:5.

Leviner, P. (2014). Child protection under Swedish law – legal duality and uncertainty. *European Journal of Social Work*, 17.

McNeish, D. (1999). Promoting participation for children and young people: some key questions for health and social welfare organizations. *Journal of Social Work Practice*, 13(2).

Sanders, R., & Mace, S. (2006). Agency policy and the participation of children and young people in the child protection process. *Child Abuse Review*, 15.

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga. (SFS 1990:52). Stockholm: Socialdepartementet.

Socialtjänstlagen. (SFS 2001:453). Stockholm: Socialdepartementet.

Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society*, 15.

Socialdepartementet. (2016). *Barnkonventionen blir svensk lag.* (SOU 2016:19). Stockholm: Elanders Sverige AB.

Rasmusson, B., Hyvönen, B., & Mellberg, L. (2004). *Utvärderingsmöten i BBiC: en studie i barns medbestämmande och delaktighet.* Socialstyrelsen.

Stenhammar, A-M. (2009). *Lyssna på mig! Barn och ungdomar vill vara delaktiga i mötet med samhällets stödssystem. En kunskapsöversikt.* (Magisteruppsats i Handikappvetenskap, Sektionen för hälsa och samhället, Högskolan i Halmstad).

Thomas, N., & O'Kane, C. (1998). The Ethics of Participatory Research with Children. *Children & Society*, 12.

Tregeagle, S., & Mason, J. (2008). Service user experience of participation in child welfare case management. *Child and Family Social Work*, 13.

Min utredning och kontakt med socialtjänsten

© FoU Nordväst och författarna 2020

ISBN: 978-91-89681-49-1

FoU Nordväst är ett kunskapscentrum för socialtjänsten i nordvästra Stockholms län.

FoU Nordväst is a Research and Development center for the social services of the northwestern municipalities of Stockholm County, Sweden.

För ytterligare information www.fou-nordvast.se